

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

EMAKUMEAK GATAZKA EGOERETAN

Emakumeen eskubideak urratzen dituen eta emakumeei segurtasun eza eragiten dien iturri nagusia sistema patriarkala da. Sistema patriarkalak hierarkia bat ezartzen du gizartean, genero-arloko zatiketaren arabera egina. Hierarkia horrek maskulinitasunaren azpian jartzen du femininitasuna, eta mota desberdinetako indarkeriak hartzen ditu euskarri gisa (indarkeria zuzena, egiturazkoa eta sinbolikoa). Genero-arloko hierarkia hori gizarteko instituzio guztietan agertzen da, besteak beste, estatuan, merkatuan eta armadan. Instituzio horiek guztiek beren zereginak lortzeko baliatzen dituzte gizarte-, ekonomia- eta politika-arloan emakumei eta gizonei esleitutako zeregin desberdinak, eta euskarri gisa hartzen dituzte.

Gatazka armatua dagoenean, zatiketa hori are nabarmenagoa izaten da. Patriarkatuak modu esentzialistaz lotzen ditu emakumeak bakearekin eta gizonak indarkeriarekin. Era berean, maskulinitasun oldarkorraren mota bat sustatzen du, gizonak erasotzaileak izan daitezen bultzatzen baitu, eta emakumei, berriz, talde, nazio edo herrialdeko hurrengo belaunaldien jarraipenaren zaintzaileak eta bermatzaileak izan daitezen agintzen baitie. Kasu gehienetan, gatazka armatuak genero-arloko zereginetan sorrarazten dituen aldaketen ondorioz, emakumeek gehiegizko lana hartu behar dute beren gain. Izan ere, zaintzaileak izateaz gain, borroka egin behar dute bizirik irauteko eta familia-unitateari eusteko. Horrez gain, tradizioz gizonei egokitu zaizkien zeregin eta erantzukizun zehatz batzuen ardura hartu behar dute, eta, bestalde, jarduera politikoan, eta erkidegoari edo taldeari laguntza emateko zereginetan ere aritu behar dute.

Historikoki argi egiaztatu ahal izan denez, gatazka armatuak bereziki kaltegarriak izaten dira emakumeentzat. Izan ere, genero-arloko hierarkian betetzen duten postuaren ondorioz, emakumeek aukera gehiago dute mota guztietako indarkeria nozitzeko. Sexu-indarkeriak emakumeengan du eragina batez ere, neurritz gaineko proportzioan eduki ere, eta hori patriarkatuak gizartean finkatu duen eraikuntzaren ondorioa da. Tradizioz, sexu-indarkeria gerraren ondorio saihestezina dela uste izan da. Hala, bada, ez da aintzat hartu sexu-indarkeria zorrotz antolatutako estrategia sistematiko baten barruan dagoela, eta estrategia

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

horren azken helburua arerioa apaltzea, umiliatzea eta deuseztatzea dela¹. Gerrako dinamikan guztiz zabaldua dagoen eta behin eta berriz agertzen den indarkeria-mota bat da. Gerrako arma gisa erabiltzen da, eta, horren ondorioz, emakumeen eskubideak bi aldetatik urratzen dira: alde batetik, emakumeek armaden eta talde armatuen erasoak nozitzen dute, eta, beste alde batetik, erkidegoek emakumeak baztertzeko dituzte, errua leporatzen diete, eta, horren ondorioz, emakumeek gizarte-arloko estigmatizazio larria, lotsa eta beldurra izaten dute. Osagai etniko garrantzitsua duten gatazketan, emakumeak, maiz, indarkeriaren helburu estrategikoa izaten dira, eta hala da zeren emakumeak izaten baitira tradizioak, familiaren moralak, erkidegoaren batasuna edota nortasun nazionala zaintzeaz eta iraunarazteaz arduratu behar dutenak².

Gerrak dituen inpaktu guztien artean, oroz gain nabarmendu behar dugu gerrak erkidegoak suntsitzen dituela, biztanleak nahitaez lekuz aldatzera behartzen dituela, batez ere emakumeak eta haurrak, hala neskek nola mutilak. Beste nonbaiten babestu edo lekuz aldatu behar izatearen ondorioz, emakumeek arrisku gehiago dute indarkeria jasateko, batez ere, sexu-arloko indarkeria nozitzeko. Hala ere, argi gailendu behar dugu emakumeek egoera horietan izaten duten gaitasuna: buruzagitza beren gain hartzeko eta aurre egiteko estrategiak garatzeko, erkidegoa antolatzeko eta –segurtasun eza eta oinarritzkoenak diren baliabideen gabezia dela-eta– muturreko baldintzetan bizitzari eusteko duten ahalmena. Alabaina, itzulera egiteko prozesuetan, normalean, inork ez du aintzat hartzen emakumeek egin duten ahalegin ikaragarria. Aitzitik, gizarteak presio handia egiten du, eta emakumeak behartzen ditu zereginik tradizionalenak atzera berriz har ditzaten, hau da, familiari eta etxeari erabat lotuta dauden zereginak bete, eta besterik egin ez dezaten.

¹ Sexu-indarkeria ez da gerrako krimenezat jo XX. mendearen bukaerara arte. Jugoslavia zen lurraldeko (1993) eta Ruandako (1995) *ad hoc* auzitegiak abiaburutzat hartuta, sexu-indarkeria gizateriaren aurkako gerrako krimena zela jotzen hasi zen, eta tortura eta genozidioa bezalako beste delitu batzuekin lotzen hasi zen. Gero, 1998. urtean, Nazioarteko Auzitegi Penalaren Erromako Estatutuan jaso ziren lehen aldiz nazioartean, berariaz eta *per se*, gerrako krimen gisa, “bortxaketa eta sexu-esklabutza, behartutako prostituzioa, behartuta haurdun uztea, behartutako antzutea eta sexu-indarkeriaren bestelako moldeak”.

² Guatemalako Argipen Historikorako Batzordeak (CEH) egindako txostenaren arabera, gatazka armatuan izan ziren sexu-bortxaketa gehienak emakume indigenen aurka egin zituzten, eta jokaera hori armadak matxinatuen kontra zuen estrategia genozidaren barruan txertatuta zegoen. Ikusi *Diálogos* aldizkaria, 2. zk., HEGOA eta ACSUR-Las Segovias, 2009. Hemen dago eskuragarri: <http://www.bantaba.ehu.es/obs/ocnt/obsge/doc/dialogos2/>

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

Gatazka-egoeretan dauden emakumeei dagokienez, ezinbestez salatu behar dugu, alde batetik, emakumeok indarkeriaren xede izaten direla, eta, bestetik, nahitaez hartu behar dugula barne azterketan emakume horien esperientzien, aukeren eta zereginen aniztasuna. Hortaz, funtsezkoa da alde batera uztea biktimak gehiegi nabarmentzen dituzten diskurtsoak, eta nola edo hala azpimarratzea eta aztertzea emakumeek gerra-egoeretan betetzen dituzten jardueren aniztasuna³.

Gizonak bezala, emakumeak ekintzako subjektuak dira. Hala, bada, emakumeak gatazketan azaltzen dira, zuzenean, borrokalari gisa arituta gudarosteetan edo talde armatuetan, edota laguntza emateko egituretan sartuta, hau da, gerra egiteko ahalegina bultzatzeko laguntza logistikoa, eta gizarte-, politika- edota ekonomia-arloko laguntza emanez. Batzuetan, emakumeen parte-hartze hori emakumeek jabekuntza eta burujabetza lortzeko duten aukera bat dela ulertzen da; baina, hala ere, jarrera kritikoa izan behar dugu ikuspegi horren aurrean. Gerraren esparru patriarkalean, emakumeek indarkerian zuzenean parte hartzen baldin badute, horrek aldaketak sorraraz ditzake genero maskulinoari eta femeninoari lotutako eginkizunen baitan. Alabaina, horrek ez du berez esan nahi emakumeen bereizkeria eta desberdintasuna bultzatzen dituzten egiturak eta egitura horiei eusten dien ideologia nagusia inondik inora eraldatuko denik. Aitzitik, normalean, kontrakoa gertatzen da, sarritan, gerraren ondorioz, areago indartzen baitira desberdintasunean oinarritutako botere-egiturak. Hortaz, gerra bukatutakoan, maiz ikusiko dugu emakumeak gune publikoetatik baztertzen dituztela, behartu egiten dituztela tradizionalenak diren zereginak berriz har ditzaten, borrokalariak izan diren emakumeek ez dutela inolako onespenerik jasotzen, ez dutela desmobilizatzeko, desarmatzeko eta birgizarteratzeko prozesuetan izaten diren pizgarrien onura jasotzen, edota, azken batean, gizarteak gaitzetsi egiten dituela zeregin femeninoak bete ez dituztelako.

Emakumeei aitortu behar zaien beste arlo bat hau da: mota guztietako indarkeriei aurre egiteko eta bakea aurkitzeko egiten duten ahalegina. Puntu horri dagokionez, nabarmena da erakunde feministek ondo egiaztatuta duten ahalmena: gatazka armatuen azpian dauden dinamika patriarkalak zehazteko, eguneroko bizitzan barneratzen diren militarismoaren

³ Irantzu Mendia Azkue, *Aportes sobre el activismo de las mujeres por la paz*. Lan-koadernoak, 48. zk., HEGOA, 2009. Hemen dago eskuragarri: http://www.hegoa.ehu.es/es/sensibilizacion/cuadernos_de_trabajo_para_sensibilizacion

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

zantzuak aurkitzeko eta horrek emakumeengan duen eragina argitzeko, gerraren ondorio desberdinak generoaren arabera bereizteko, eta, orobat, mundu osoan barrena gatazka-egoeretan dauden emakumeekin elkartasunezko lokarriak josteko eta partekatutako azterketak egiteko duten ahalmena.

Nazioartean, Nazio Batuen Segurtasun Kontseiluaren 1325 Ebazpenak (*Emakumeak, bakea eta segurtasuna* izenekoak, 2000) lehen aldiz aitortu zuen berariaz gatazkak konpontzeko eta maila guztietan bakea eraikitzeko emakumeek egindako lan garrantzitsua. Hargatik, ebazpenaren arabera, emakumeek areago engaiatu behar zuten negoziazio-mahaietan eta, oro har, bakeari loturik zeuden Nazio Batuen programa eta sistemako maila guztietan. Ebazpen hori emakumeen mugimenduak eta mugimendu feministak urte luzez egindako borrokaren emaitza izan zen, eta, beraz, gertaera gogoangarri garrantzitsua da. Alabaina, ebazpena ezartzeko izan diren aurrerapenei dagokienez, alde batetik, urriak eta motelak izan dira, eta, bestetik, badirudi halako estrategia bat dutela oinarrian: Nazio Batuen (kasko urdinen) edo estatuen (bereziki, NATO barruan dauden estatuen) indar armatuetan emakume gehiago egon dadin lortzeko estrategia. Joera hori eta gerraren aurka dauden erakunde feminista askoren filosofia erabat kontrakoak dira. Erakunde feminista horien ustez, bakea lortzeko, gizartea ezinbestez desmilitarizatu behar da, eta, hortaz, gudarosteak suntsitu behar dira. Izan ere, horixe izango litzateke emakumeei eta, oro har, gizarteari segurtasuna ziurtatzeko berme nagusia. Horrenbestez, bakea gerraren absentzia dela eta segurtasuna estatuari baizik ez dagokiola dioten tradiziozko azalpen nagusien aurrean, feminismoa oso lagungarria zaigu azalpen horiek berriz definitzeko, eta era honetako bakea sustatzeko: pertsonak ardatz gisa hartzen dituen segurtasuna eta indarkeriarik eza oinarritzat dituen bakea.

Gaur egun, nazioarteko araudian aurrerapenak izan diren arren, oraindik ere oso emakume gutxi egoten dira bakea negoziatzeko mahaietan, edota gerra ondoko berreraikuntzako prozesuetako erabakitze-guneetan. Hortaz, emakumeen interesak, eskaerak, beharrianak eta salaketak ez daude behar bezala ordezkaturik bake-akordioetan, ez eta gerra ondoren berreraikitzen diren gizarteetan ere. Era berean, gerra ondoko berreraikuntzarako laguntza-politikoek, normalean, ez dituzte kontuan hartzen emakumeen beharrianak eta interes estrategikoak, ez eta gatazkaren eragina nozitzeko emakumeek izan dituzten era ugariak ere. Horri loturik, argi nabarmendu behar dugu, gatazkan dauden aldeetan bizi diren

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

emakume gehienek ustez, liskarrak amaitzen direnean ez dela benetako bakerik lortzen. Izan ere, sistema patriarkalak mendekotasun-egoeran egotera behartzen ditu emakumeak, eta egoera horrek emakumeen bazterkeria legezztatzen du eta eutsi egiten dio emakumeen aurkako indarkeriari. Horiek horrela, gatazka armatuan izan diren herrialdeetako emakumeen mugimendua eta mugimendu feminista dira, hain zuzen ere, indarkeria-mota hori salatzeaz eta hari aurrea hartzeaz arduratzen direnak⁴. Hala, bada, mugimendu horri sostengua eman behar zaio, eta ezinbestez aitortu behar zaio gerra ondoko berreraikuntzan funtsezko zeregina betetzen duela.

Feminismoak egin duen ekarpen nagusietako bat hau da: emakumeen aurkako indarkeriaren azterketa ezin dela mugatu une jakin eta adierazpen zehatz batzuetara; aitzitik, nahitaezkoa dela lokarriak finkatzea indarkeria zuzenaren, indarkeriaren adierazpenik agerikoenen, eta indarkeriaren egitura- eta kultura-osagaien artean. Hortaz, bada, gatazka armatuetan eta gatazkek bukatu ondoren ere emakumeen aurka azaltzen den indarkeriaren *continuum-a* ulertu behar da, eta aurre egin behar zaio horri. Horretarako, ezinbestez zehaztu behar da politika-, ekonomia- eta gizarte-arloko indarkeria, “bake” garaietan inor ohartu gabe egoten dena –neurri handi batean genero-arloko hierarkia kulturalan zabal onartuta dagoelako⁵.

Feminismoak nabarmendu du emakumeen aurkako indarkeriak ez duela arazo pribatua eta pertsonala izan behar da, eta indarkeria hori arlo publikoan kokatu behar dugula, arazo soziala eta politikoa delako. Era horretan, argi salatu dute gizonen beren gorputzaren jabetza kentzen dietela emakumeei, hala gerretan nola “bake” egoeretan. Jabetza kentzeko prozesu horren adierazgarri, gertaera lazgarriak ditugu, hala nola, feminizidioa, behartutako prostituzioa edo emakumeak salerostea lan esplotaziorako, esplotazio sexualerako, edota

⁴ Genero-arloko indarkeriaren aurrean, badira zenbait tresna juridiko eta babes, estatuei erantzukizuna eskatu ahal izateko. Nazioartean, honakoak nabarmendu ditzakegu: Emakumearen aurkako indarkeria ezabatzeko Nazio Batuen Adierazpena eta Emakumeen aurkako bazterkeria-mota guztiak ezabatzeko Biltzarraren Hautazko Protokoloa. Eskualdeko sistemei dagokienez, hauek dira garrantzitsuenak: Emakumearen aurkako indarkeria prebenitzeko, zehatzeko eta ezabatzeko Amerika arteko Biltzarra edo Belem do Para Biltzarra. Bestalde, gatazka armatuetan emakumeek nozitzen duten indarkeriari dagokionez, hauek azpimarratu behar ditugu: Nazio Batuen Segurtasuneko Kontseiluaren 1325 (2000) eta 1820 (2008) ebazpenak, eta, orobat, Europako Parlamentuaren 2005/2215 Ebazpena.

⁵ Irantzu Mendia Azkue, *Aportes sobre el activismo de las mujeres por la paz*. Lan-koadernoak, 48. zk., HEGOA, 2009. Hemen dago eskuragarri: http://www.hegoa.ehu.es/es/sensibilizacion/cuadernos_de_trabajo_para_sensibilizacion

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

emakumeen giza eskubideen urraketa horiek eta beste batzuk, maizenik, inolako zigorrik jaso gabe geratzea. Hain zuzen ere, feminizidioak “emakumeen aurkako indarkeria-mota desberdinak hartzen ditu barne. Indarkeria horiek guztiak ankerrak dira, emakumeekiko gorrotoaren adierazgarri, eta leku eta denbora zehatz batean izaten dira sistematikoki, inpunitate osoz, ez baitute inolako zigorrik jasotzen, estatuak erabat onartzen baititu. Indarkeria horien emaitza, batzuetan, emakumeen hilketa basatiak dira”⁶. Gertakari hori bereziki lotuta dago Ciudad Juárez hiriarekin (Mexiko) eta Erdialdeko Amerikako herrialde batzuekin (Guatemala, El Salvador), herrialde horietan hildako emakumeen kopurua aski handia delako. Hala ere, estatu espainiarrean eta mendebaldeko beste herrialde batzuetan hildako emakumeen kopurua ere handia da, baina zaila egiten zaigu egoera horren azterketan kontzeptu hau kontuan hartzea. Izan ere, emakumeen hilketa misogino guztiak, gizonek egindakoak, feminizidiotzat har ditzakegu⁷.

Emakumeek bakearen alde egin dituzten jardueren artean, besteak beste, argi nabarmendu behar dugu giza eskubideen alde, justizia bilatuz, eta memoria historikoa berreskuratu nahian banaka eta taldeka egin duten lana. Lan horren oinarrian, zigorgabetasunaren aurkako borroka dago, zigorgabetasunaren ondorioz giza eskubideak behin eta berriz urratzen direlako, eta biktimak eta haien senideak babesgabetasun osoan daudelako. Borroka horretan, estatuari egin behar zaio aurre, sarritan, gatazketan izaten diren giza eskubideen urraketa gehienak estatuaren erantzukizuna baitira. Estatuak urratze horien erantzukizuna hartu behar du bere gain, neurri egokiak finkatu behar ditu arazoa konpontzeko, eta zigorgabetasunari aurre egin behar dio eskura dituen legezko baliabide guztiak erabiliz.

Prozesu horretan, genero-ikuspegia aintzat hartzeko, gerra garaian emakumeen aurka izan den indarkeria argitara atera eta salatu behar da, justizia eskatu behar da emakume horientzat, eta egindako kalteak osatzeko politikak exijitu behar dira⁸; eta kalteak osatzeko

⁶ Fabiola García Galán, “El rostro de las mujeres en el postconflicto. El caso de Guatemala”, *Mujeres en situaciones de conflicto: reflexiones en clave feminista* mintegia, HEGOA eta ACSUR-Las Segovias, 2008. Hemen dago eskuragarri: <http://www.bantaba.ehu.es/obs/ocont/obsgen/doc/mujguatpostc/>

⁷ Ikusi “Sin mujeres no es Democracia” kanpainaren hirugarren aldiko dokumentua, ACSUR-Las Segovias, Erdialdeko Amerikako Generoari buruzko Biltzarra. Hemen dago eskuragarri: <http://www.acsur.org>

⁸ Emakumeen erakundeek eta erakunde feministek gero eta ekintza politiko gehiago egiten dituzte ildo horretan. Esate baterako, adibide esanguratsua da Guatemalako gatazka armatuan emakumeen aurka izan ziren sexu-bortxaketen kontrako kontzientzia auzitegia, 2010eko martxoan egindakoa.

FEMINISMOAK GARAPENERAKO AGENDAN

prozesu hori ez da banaka egin behar soilik: ez, baliagarria izan behar du emakumeen eta nesken bizitzan eragin txarra duten egiturazko desberdintasunak eraldatzeko. Emakumeentzat, zigorgabetasunarekin haustea zera da: hala gerran nola gerra ondoren aurrean duten indarkeriaren *continuum*-a haustea. Hala ere, berreraikuntza-prozesuetarako bideratzen diren nazioarteko laguntza-programek bereziki nabarmentzen dituzten alderdi politiko-instituzionalek lotura estuagoa dute “gobernagarritasunarekin” eta “demokratizazioarekin”, eta bigarren tokian uzten dute biztanleen –eta bereziki emakumeen– ekonomia- eta gizarte-eskubideak sustatzeko eta osatzeko lana.

Emakumeek bakea eraikitzeko egin duten lanaren barruan, memoria historikoa berreskuratzeko bete duten zeregina nabarmendu behar da, egia argitzera eta biktimak duin bihurtzera zuzendutako eginkizuna. Zeregin neketsua da hori, historia ofiziala aldatzeko eta nahasteko izan diren saio guztiak desegin behar baitira, barneratutako beldurrak gainditu, eta urte luzetan nahitaez gorde beharreko isiltasuna hautsi behar baita. Horren adibide argia dugu Espainiako kasua. Espainian, frankismoak bertsio ofizial bat ezarri zuen gerra zibilari (1936-1939) eta diktadurako ondoko berrogei urteei buruz, eta, era horretan, memoria kolektiboaren gogotik ezkutatu eta ezabatu nahi izan zituen biztanleen aurka egindako giza eskubideen urratze larriak. Emakumei dagokienez, ia ez dago daturik, non hil zituzten, non desagertu ziren, non atxilotu edo bortxatu zituzten jakiteko, eta hori ez da ustekabekoa⁹. Hargatik, feminismoaren ardura da memoria emakumeen ikuspegitik berreskuratzea, era horretan, emakumeak ikusgai jartzeko, haien oinazea eta ekarpenak aitortzeko, justizia bilatzeko eta egindako kaltea ahal den neurrian konpontzeko.

Irantzu Mendiak egindako agiria

⁹ Ikusi Ander León, “Las “débiles mentales” del franquismo”, *Diálogos* aldizkaria, 2. zk., HEGOA eta ACSUR-Las Segovias, 2009. Hemen dago eskuragarri: <http://www.bantaba.ehu.es/obs/ocont/obsgen/doc/dialogos2/>